

JEDNACZ (228) *sb m*

e jasne, a pochylone.

sg N jednącz (56). ◇ G jednacza (11). ◇ D jednączowi (1). ◇ A jednacza (41). ◇ I jednączem (39); -em (1), -(e)m (38). ◇ L jednączu (6). ◇ pl N jednacze (19). ◇ G jednącz(o)w (12). ◇ D jednączóm (5); -óm (2), -(o)m (3). ◇ A jednacze (23). ◇ I jednączami (10), jednączmi (4); -ami SarnStat; -mi ZapWar (3); -ami: -mi KrowObr (5 : 1). ◇ L jednączach (1).

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI – XVII w.

1. *praw. Rozjemca, arbiter, sędzia polubowny; arbiter Mymer, BartBydg, Mącz, Calag, Calep, Cn; conciliator, disceptator, pacificator, reconciliator, sequester Mącz, Cn; pactor Mącz; concinnator Calep; compromissarius iudex, iudex ex compromisso sumptus, pacator Cn (81) : przerzeczony Chleviensczy obvinili przerzeczoną Annę Russieczką przeth przerzeczonymy Iednaczmí wyssey opisanymi ZapWar 1550 nr 2655, 1505 tw 2013, 1522 nr 2286, 1548 nr 2669, 1550 nr 2655 [2 r.], nr 2666 (9); Arbiter. Korrichter. Iednacz. Mymer¹ 12; BartBydg 13; HistAl D2; OrzQuin B4 marg; Kázimierz [...] z Belą krolem Węgierłkim oblicznie fie ziechawłzy w Spíszu w ftárey wśi/ przymierze wieczne wzięł przez iednacze Arcybiskupá Strygońłkiego á biskupá Agierłłkiego BielKron 356v, 203, 210v [3 r.], 370v; Damnatus per arbitrum, Nálezion yeft winien przes yednacze/ álbo ty ná które fie łam zdał/ łami go przekazáli. Mącz 77c; Sequester item, Yednacz który bierze miedzy łtronámi yednánie/ teź ten który wyrozumiawłzy dobrze rzecz ładowná powodney łtroney/ bierze yá ná fie á przed prokuratorem przedkłáda y náucza yáko yá łpráwować á czego fie dzierzeć ma. Handlownik miedzy łtroná á miedzy prokuratorem może być zwan. Mącz 384c, 62d [2 r.], 120c, 227a, 285b, 482c; HistRzym 70; ModrzBaz 64v; SkarŻyw 299; ZapKościér 1580/13v,15v, 1582/35, 36v; Kieiftut iáko Vliífes/ chytry iednacz. StryjKron 457 marg; á ták fie dokonáła vgodá Polakow z Litwą przez Kieiftutá iednaczą StryjKron 457; Calep 232a.*

jednacz czego (1): ktorego targu chćiał dowiełć łfelćią łwiádkow/ Z ktorých pierwłzy Piotr á drugi Iákub Kmotr tego Kondratá y iednacz tey rzeczy UstPraw C4v.

jednacz miedzy kim a kim (1): Iágiełło [...] połłał do Witułtá brátá/ áby był iednaczem miedzy im á oycem łwoim Keyłtutem. BielKron 380.

W przeciwstawieniu: »nieprzyjaciel ... jednacz« (1): Tám Kieiftut Xiążę Zmodźłkie vczyniwłzy fie z nieprzyjaciéłá iednaczem/ zá gleitem Ludwikowym przyiáchał do woysłká Polłłkiego StryjKron 457.

W porównaniu (1): KromRozm III N4 cf JEDNOCENIE.

W formule sądowej (4): Iakom szya ya vyednal szyakvbem brathem sthrycznem przesł yadnacze pawła pasnego Clymvnthá yesyerzenskyego o wszyłłky krzywdy ZapWar 1505 nr 1997, 1505 nr 2012, 1513 nr 2084, (?) nr 2117.

Frazy: »jednacze ujednáli« (1): A Czo ssie tycze Imienya russaiączego y lezącgo czy panowie Iednacze vyssey pisany vyednali y wssyłłko Imienie napoly dzielicz máią ZapWar 1550 nr 2655.

»jednacze rozjęli« (1): A w tym iednacze miedzy imi rozjęli to do dwudziełtu łat/ podawłzy w łekwiełtr dzierzawę. BielKron 363v.

Zwroty: »mieć [kogo] jako jednacza« (1): Król máiąć przy łobie Arcybiskupá Gnieznienłłkiego iáko iednaczą [Rex assidens arbitranti JanStat 225], ták z nim okołó Dzieięłćin połtánowił. SarnStat 183.

»obrać (sobie) jednacze, za jednacze wybrać« = *arbitrium sumere Mqcz* [szyk zmienny] (5 : 1): *Composita, Compromitto, Przirzec/ prziyąc ná fię/ to yeft obrawfzy łobie yednacze álbo łędzie/ zdác fię ná nie/ przirzec/ prziyąc ná fię zákład/ y zápifác fię/ włzysko [!] to trzymác co ci yednacze naydą á między łtronámi połtánowią. Mqcz 227a, 151c, 176c, 227a, 432b; Wolffá Saufchem Komendorá w Oftrorode/ y mężnégo Ianá Sayłfen zá tákowe iednacze [...] miánuiemy y wybieramy [*prohuiusmodi compositoribus ... nominandos et eligendos JanStat 848*] *SarnStat 1072*.*

»(swoję rzecz) (po)dać, danie jednaczoM w ręce« [szyk zmienny] (2 : 1): *Compromissum, Zdánie fię ná yednacze/ Dánie yednaczoM w ręce Mqcz 227a, 227a [2 r.]*.

»przyjąc za jednacza« (1): *Terent. Me capere arbitrum, Ná mię fię zdáli/ prziyęli mię zá yednacza. Mqcz 34c*.

»jednacza wysadzić [= ustanowić]« (1): *Dare cognitorem. Procuratorá dác z práwá álbo yednaczá wyládzić. Mqcz 251a*.

»(z)dać się, zdanie się na jednacza« [szyk zmienny] (3 : 1): *Arbitrum adhibere, Ná yednaczá fię zdác/ álbo yednaczá łobie obrác Mqcz 151c, 227a, 432b; dáli łiená náłz wyrok [...] y ná nas iáko iednaczá/ pochwalićielá y definitorá/ álbo prziyacięłkięgo zgodzićielá [*compromiserunt tanquam in arbitrum compromissariarum, arbitratorem et laudatorem, definitorem seu amicabilem compositorem JanStat 226*] *SarnStat 184*.*

Wyrażenia: »nalazek [= wyrok] jednaczoM« (1): *Panye myly myklasschv czarnomsky ya sznalaskv ych myłoczy panow yednaczoM yako vynny v.m. syą vpokarzam ZapWar [1544] nr 2609*.

»sentencyja jednaczoM« (1): *APpellowác żaden niemoże [...] od Sentencyey IednaczoM/ ktore łobie łtrony s łpolnego zezwolenia biorą. GroicPorz cc2v*.

Szeregi: »arbiter albo jednacza« (1): *Tenże Irzyk Krol Czelki arbitrem álbo iednaczoM brał łobie ząwždy Kázimirzá StryjKron 627*.

»dzielca abo jednacza« (1): *á toby zápifem między łobą ábo dźielćami/ ábo iednaczoMami/ y zákładem vmocnili SarnStat 1165*.

»pośrzednik, (albo, i) jednacza« = *mediator et compositor JanStat* [szyk 3 : 2] (5): *Calag 353b; My bacząc/ iż prziyacięłcy iednacze/ álbo pośrzednicy zwykli bydź krewni/ obiáłniamy SarnStat 578, 578, 688 [2 r.]*.

»jednacza, (i) rozjemca« (2): *ZapWar 1548 nr 2669; Arbiter – Iednacza, rozjemcana ktoregółzie łtronij łpułzczacą. Calep 87a*.

»sędzia, (albo, i) jednacza« [szyk 5 : 1] (6): *Sędziowie álbo iednacze powiedzieli/ yż mamy rołkazánie od Cefárzá y Krolá/ tákież Papieżá/ ábyłmy inákłzego dekretu álbo wyroku nieczynili BielKron 218v; Mqcz 14a, 90a, 227a; SkarKaz 4b; SkarKazSej 674a*.

»jednacza, umowca, (postanowiciel)« (2): *Mqcz 272b; iednacze vmówce mogą bydź w łwiádecctwie krewni/ bo tákie rzeczy powinowáci łpráwuią. SarnStat 1159*.

»uznawacz, jednacza« (1): *Cognitor, Vznáwác/ yednacza/ Też ten który rzeczy cziyey ná łdźcie bróni y prziftrzega Mqcz 251a*.

Iron (1):

jednacz między kim (1): Otoż tu małż *Bellum ciuile* othoż małż pewnie Turká álbo Ferdynándá w Polńcze miedzy námi iednaczá *OrzList* i.

2. Orędownik, pośrednik do Boga (o Chrystusie, Matce Boskiej i świętych); propitiator Mącz (146) : *OpecŻyw* 53v; Ieſli pánná Márya ieſt iednatzem/ tedy tho nieprawdá co Páweł ſwięty nápiſał. *KrowObr* 165; Nie Święci łá náſzymi iednatzami. *KrowObr* 210v *marg*, 51, 195v, 209 *marg*, 210 (19); [*krol Lejdan kajał się*] proſząc páná Kryſtułá iáko iednaczá/ áby go zyednał z Bogiem oycem *BielKron* 215; Propitiator, Iednacz/ Przepráwiciel. *Mącz* 326d; *RejPos* 8, 108v, 341v; Abowiem dla zbáwienia ſwiáthá Chryſtus raz łtał łye zbáwienná ofiárą/ y káždégo winnégo iednaczem powſzechnym *BialKat* 296; *ArtKanc* A15; *SkarKaz* Oooo2b [2 r.].

jednacz czego (2): Kryſtus Syn Boży/ ieſt Iednatz y przytzyńcá odkupienia/ á ſwięci vmárli iednánia. *KrowObr* 208, 208.

jednacz do kogo (12): I ktho ieſt iednatzem do Bogá zá grzeſznymi/ iedno Marya? *KrowObr* 164, 158v, 168, 185, 208 [2 r.], 209 (12).

jednacz u kogo (2): *KrowObr* 164; Kriſtułá vkazáli być ołtarz y w łpomożenie y zdrowie náſze/ ktory zá złoſci ludzkie żywot ofiárował z okwitym krwie wylaniem / łam ieden v bogá iednaczem będąc *BielKron* 200v.

jednacz miedzy kim a (a. i) (miedzy) kim (15): ieden ieſt Bog/ y ieden teſz iednatz/ miedzy Bogiem/ á miedzy ludzmi *KrowObr* 155, Bv, 51, 51v, 158v, 165 (12); báranekBoży [...] iednacz miedzy Bogiem á człowiekiem/ wſzytki ciemnoſci ktore pod niebem zeymie *BielKron* 19; *ArtKanc* L5; *WujNT* 693.

jednacz z kim (1): iż mamy pewnego lekarzá á pewnego iednaczá łobie z Bogiem Oycem łwoim/ Pána náſzego Iezułá Kriſtułá. *RejPos* 327.

jednacz za kim (1): *KrowObr* 164 *cf jednacz do kogo*.

W połączeniach szeregowych (39): proſze łobie na wlpomożenie pana Ieſu Chriſta orędownika/ prziczincze/ y iednacza niego/ aby łię raczył prziczinić zamną grzeſnym do Boga oycá niebieſkiego *SeklKat* X; przełto nie mnie/ ále Syná niego łámego/ zbáwicielem/ odkupicielem/ iednaczem/ przytzyńcá/ y zrzodłem/ wſzego dobrá zowcie y tzyńcie *KrowObr* 154v; Vkałz gdzie Kryſtus Syn Boży/ mátkę łwoię rołkazał krzeſcijáńłkim ludziom názywác zbáwicielką/ żywotem/ nádzieią/ vblágánim/ wodzem/ tartzá/ drogá/ rzetznitzką/ iednatzem/ niebá y ziemie Rzędzielká? *KrowObr* 165v; O iedynym Iednaczú/ Połrzedniku y przyczyncy człowieku Pánu Iezu Kryſtuſie Synu Bożym. *KrowObr* 208, 46v, 50, 147 [2 r.], 150, 164v (26); *BielKron* 246; iż iuż s thego Pána nam národzonego mamy pewnego iednaczá/ przyczyńcę á pewnego obrońcę/ ieſliby kto s krewkoſci łwey vpadł w ten to grzech *RejPos* 305v, 252v; *WujJud* 232v; y onego [*Chrystusa*] iáko Iednaczá/ Połrzedniká/ Przyczyńcę/ Páłterzá y Pána/ czáfu łwey potrzeby wzywác *CzechRozm* 201, 195, 204; ieſt [*Chrystus*] náłzá drogá do Bogá oycá: ieſt przyczyńcá/ iednaczem/ połrzednikiem y vblágánim zá grzechy náſze *CzechEp* 252, 80; *WujNT* 693, Xxxxx4v; *SkarKaz* 4b.

Szeregi: »pośrednik i jednacz« (2): ludzie wzywáią Bogá Oycá przes iednego tylko Połrzednika y iednatzá Pána Iezu Kryſtá Syná Bożego *KrowObr* 102v; *ArtKanc* D4v. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 11 r.*].

»jednacz, (i, a) przyczyńca« (54): *MurzHist* L2v; Naprzod tzałzu Adwentu Pánnę Máryą Iednatzem Przytzyńtą do Bogá tzyńicie *KrowObr* 168; Święte ludzi vmárle Iednatzámi y przytzyńcámi do Bogá tzyńifz. *KrowObr* 213, 160v, 164 *marg*, 185 [2 r.], 208 [6 r.], 208v [2 r.] (48); *RejAp* 9; cožkolwiek záwołamy ku Bogu Oycu w imię tego iednaczá á przyczyńce náłzego/ wšytko nam będye dano y odpułczono. *RejPos* 181v; *RejZwierc* 196; *CzechEp* 329. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 20 r.*].

»rzecznik (a. rzeczniczka), (i) jednacz« [szyk 3 : 1] (4): íámego Kryřthuíá/ iedynym rzetznikiem/ y iednatzem mieć niechćieli/ ále ná iego mieyřce Pánnę Máryą Mátkę iego rzetznitzką y iednatzem vtzynili *KrowObr* 41 v – 42; 164 *marg*, Tt4. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 12 r.*].

3. Ten, który porządkuje, układa, tworzy (1) : Compositor verbale, Składacz/ yednaczh/ vkládacz. *Mqcz* 310b.

Synonimy: **1.** arbiter, definator, dzielca, handlownik, medyjator, oberman, odpowiednik, pochwaliciel, postanowiciel, pośrednik, rozjemca, sędzia, umowca, zgodziciel; **2.** obrońca, opiekun, orędownik, patron, pośrednik, przyczyńca, rzecznik, sprawca, zastępca; **3.** składacz, układacz.

LW